

นักกฎหมายเล่าเรื่อง (Storytelling from Lawyer)

สิทธิรักษาความเป็นส่วนตัวและการเฉพาะตัวและได้รับการเยี่ยม หรือติดต่อกฎาติของผู้ต้องขังที่ต้องไม่ขาดหายไป ในช่วงการแพร่ระบาดของโควิด-19

The Right to Private Counsel and to be Visited or got in Touch
with Relatives of the Detainee to Remain in Force During the
Pandemic of COVID-19

ภรณี เกราะแก้ว*

ผู้พิพากษาประจำศาล สำนักงานศาลยุติธรรม

Poranee Krawkeo

Junior Judge, Court of Justice

วันที่รับบทความ 3 พฤศจิกายน 2564; วันที่แก้ไขบทความ 19 พฤศจิกายน 2564; วันที่ตอบรับบทความ 23 พฤศจิกายน 2564

บทคัดย่อ

ปฏิเสธไม่ได้เลยว่าสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 หรือ โควิด-19 (Coronavirus Disease: COVID-19) ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคม การประกอบอาชีพ การดำรงชีวิตของประชาชนในหลายมิติ รวมถึงสร้างความท้าทายอย่างที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนต่อการพิจารณาคดีของศาลและกระบวนการยุติธรรมในภาพรวม สำนักงานศาลยุติธรรม และหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม โดยเฉพาะกรมราชทัณฑ์ต่างออกระเบียบภายในเกี่ยวกับมาตรการในการบริหารจัดการงานในสถานการณ์การแพร่ระบาดเพื่อให้กระบวนการยุติธรรม

* นิติศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับสอง) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์; เนติบัณฑิตไทย; อีเมลติดต่อ k.poraneelaw1994@gmail.com

ยังสามารถดำเนินต่อไปได้และในขณะเดียวกันก็มีให้มีผลกระทบต่อสุขภาพของคู่ความ ผู้ต้องขัง บุคลากรและประชาชนที่มาติดต่อราชการ โดยปรับเปลี่ยนไปตามความรุนแรงของการแพร่ระบาดในประเทศไทย มาตรการหนึ่งที่ถูกนำมาใช้คือการจำกัดการเคลื่อนย้ายเพื่อควบคุมการแพร่ระบาดคือ การจำกัดไม่ให้บุคคลภายนอกเข้าไปในเรือนจำและงดนำตัวผู้ต้องขังออกมาภายนอกเพื่อควบคุมการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสนี้ มาตรการเหล่านี้ส่งผลให้ทนายความไม่สามารถไปพบผู้ต้องขังเพื่อปรึกษาคดีหรือญาติไม่สามารถเยี่ยมหรือไปพบผู้ต้องขังที่เรือนจำได้อย่างมีนัยสำคัญ บทความนี้จะพาผู้อ่านไปสำรวจระเบียบ ข้อบังคับ แนวปฏิบัติต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องรวมทั้งปัญหาที่เกิดในทางปฏิบัติผ่านเรื่องเล่าจริงที่เกิดขึ้นเพื่อสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของสิทธิปรึกษาทนายความเป็นการเฉพาะตัวและได้รับการเยี่ยมหรือติดต่อญาติของผู้ต้องขังที่หน่วยงานทุกหน่วยในกระบวนการยุติธรรมมีหน้าที่ปกป้องสิทธิอันชอบธรรมเหล่านั้นให้ผู้ต้องขังสามารถเข้าถึงและใช้สิทธิดังกล่าวได้เต็มที่แท้จริงท่ามกลางสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19

คำสำคัญ: สิทธิปรึกษาทนายความ, สิทธิได้รับการเยี่ยมหรือติดต่อญาติ, สิทธิของผู้ต้องขัง, โควิด-19

Abstract

It is undeniable that the Coronavirus 2019 (COVID-19) pandemic has an economic, social, occupational, and livelihood impact in many aspects as well as imposing unprecedented challenges to court trials and the judicial process as a whole. The Office of the Judiciary and offices in the judiciary process, especially the Department of Corrections, have issued internal regulations in relation to measures in administration to cope with the pandemic situation in order that the judicial process can carry on. Concurrently, it is to prevent a potential health impact on parties in a lawsuit, detainees, personnel and relevant people. These regulations have been adjusted in accordance to the severity of the pandemic in Thailand. One of the implemented measures to tackle the pandemic is limiting the mobility. This measure puts a limit access to prisons for outsiders as well as

stop taking detainees out to control the spread of the pandemic. Consequently, attorneys are unable to meet detainees for legal advice and visits by relatives are also not possible. This article will lead readers to explore relevant rules, regulations and guidelines as well as prevalent problems through true stories to reflect the significance of the rights to private counsel and to be visited and get in contact with relatives. All relevant offices in the judicial process have an obligation to protect these legitimate rights of the detainees to ensure their access and a maximum exercise of their rights amidst the Covid-19 pandemic.

Keywords: Right to Counsel, Right to be Visited or got in Touch with Relatives, Right of Detainee, COVID-19

1. บทนำ

การดำเนินคดีอาญาคือการตรวจสอบความจริงของเรื่องที่กล่าวหาเพื่อชี้ขาดเรื่องที่กล่าวหาโดยอาศัยความจริง¹ และโดยที่การดำเนินคดีอาญามีได้มีจุดมุ่งหมายที่จะลงโทษผู้กระทำความผิดเพื่อป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ต้องคำนึงถึงการให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยในทุกขั้นตอนของกระบวนการดำเนินคดี โดยเปิดโอกาสให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยได้พิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนได้อย่างเต็มที่ด้วย² การให้ความช่วยเหลือผู้ต้องหาหรือจำเลยในการต่อสู้คดีจึงเป็นหลักสำคัญประการหนึ่งในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ตามแนวคิด “อาวุธเท่าเทียมกัน” (equality of arms) ความเท่าเทียมกันของอาวุธ หมายถึง การสร้างจุดสมดุลที่ยุติธรรมระหว่างคู่ความในคดี เช่น แต่ละฝ่ายสามารถตรวจสอบพยานที่อีกฝ่ายหนึ่งจะนำมาสืบได้เพื่อป้องกันการ жуใจกันด้วยพยานหลักฐาน³ รวมถึงเมื่อฝ่ายรัฐมีเจ้าพนักงานผู้รู้กฎหมาย ฝ่ายผู้ต้องหาหรือจำเลยก็ต้องมีทนายความซึ่งเป็นผู้รู้กฎหมายคอยช่วยเหลือและให้คำแนะนำทางกฎหมาย⁴ ในฐานะผู้พิทักษ์สิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลย สิทธิในการมีทนายความจึงเป็นหลักประกันสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหาหรือจำเลยให้สามารถต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่และเป็นสิทธิที่จะขาดเสียมิได้ และการที่ทนายความจะสามารถต่อสู้คดีอย่างมีประสิทธิภาพได้นั้น ทนายความจำเป็นจะต้องได้ข้อมูลอย่างครบถ้วนจากผู้ต้องหาหรือจำเลย ข้อมูลที่สำคัญจะต้องถูกเปิดเผยต่อหน้าบุคคลภายนอกก็มีความเป็นไปได้สูงที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยอาจไม่กล้าเผยความจริงหรือข้อเท็จจริงที่สำคัญในคดีให้ทนายความทราบ เพราะเกรงว่าบุคคลภายนอกจะล่วงรู้และอาจเป็นผลเสียต่อรูปคดี ดังที่เคยมีผู้กล่าวว่า หากผู้ต้องหา

¹ คณิต ธิ นคร, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, พิมพ์ครั้งที่ 7 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2549), หน้า 46-47.

² ชีพ จุลมนต์, สิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา: กรณีสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยในการได้รับความช่วยเหลือจากรัฐโดยการจัดหาทนายความช่วยเหลือทางคดี, (เอกสารวิชาการส่วนบุคคล หลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย วิทยาลัยรัฐธรรมนูญ สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, 2556), หน้า 2-3.

³ Jonathan Law and Elizabeth A. Martin, *A Dictionary of Law* [Online], 6 October 2021. Source: <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803095755504>

⁴ คณิต ธิ นคร, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, หน้า 147.

หรือจำเลยปราศจากสิทธิในการปรึกษาทนายความเป็นการเฉพาะตัวแล้วความยุติธรรมจักเกิดขึ้นมิได้เลย⁵

2. สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญา

2.1 ความหมาย

“ผู้ต้องหา” หมายถึง บุคคลที่ถูกหาว่าได้กระทำความผิดแต่ยังมิได้ถูกฟ้องต่อศาล⁶ และหากบุคคลใดซึ่งถูกหาว่าได้กระทำความผิดและถูกฟ้องต่อศาลแล้วจะเรียกบุคคลนั้นว่า “จำเลย”⁷ โดยหากผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่ได้รับการปล่อยชั่วคราวระหว่างสอบสวนหรือระหว่างพิจารณาผู้นั้นก็就会被นำไปคุมขังไว้ในเรือนจำเรียกว่า “ผู้ต้องขัง” ซึ่งหมายความรวมถึงนักโทษเด็ดขาดที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดแล้วและผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาที่อยู่ระหว่างการพิจารณา⁸ ดังนั้น คำว่า “ผู้ต้องขัง” จึงหมายความรวมถึงทั้ง “ผู้ต้องหา” และ “จำเลย” นั้นเอง

2.2 สิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญา

สิทธิต่าง ๆ ของผู้ต้องหาและจำเลยในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาอาจแบ่งได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่ สิทธิในทางกระทำ (active right) และสิทธิในทางอยู่เฉย (passive right)⁹ โดยได้รับการรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 241 ถึงมาตรา 247 จนถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 มาตรา 68 และในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาก็ได้รับรองสิทธิดังกล่าวไว้ในมาตรา 7/1 สิทธิของผู้ต้องหา มีหลักการที่สำคัญดังต่อไปนี้

(1) สิทธิแจ้งหรือขอให้เจ้าพนักงานแจ้งให้ญาติหรือบุคคลที่ไว้วางใจทราบถึงการถูกจับกุมและสถานที่ที่ถูกควบคุมในโอกาสแรก

⁵ จริญ ภักดีธนากุล, การช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ผู้ต้องหาและจำเลย: การสร้างความเสมอภาคและความยุติธรรมในระบบการดำเนินคดีอาญาของไทย, (เสวนา, เนติบัณฑิตยสภาร่วมกับกระทรวงยุติธรรม และโครงการพัฒนาระบบกฎหมายไทย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 9 มกราคม 2546).

⁶ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (2)

⁷ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (3)

⁸ พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 มาตรา 4

⁹ คณิต ฒ นคร, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, หน้า 136.

(2) สิทธิในการพบและปรึกษาผู้ซึ่งจะเป็นทนายความเป็นการเฉพาะตัว

(3) สิทธิให้ทนายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำตนในชั้น

สอบสวน

(4) สิทธิได้รับการเยี่ยมหรือติดต่อกับญาติได้ตามสมควร

(5) สิทธิได้รับการรักษาพยาบาลโดยเร็วเมื่อเกิดการเจ็บป่วย

สิทธิต่าง ๆ ดังที่ระบุไว้ในมาตรา 7/1 นี้สะท้อนให้เห็นว่า ผู้ถูกกล่าวหาเป็นประธานแห่งสิทธิในคดีอาญา¹⁰ หมายถึง การเป็นผู้ที่มีสิทธิต่าง ๆ ในคดีอาญานั้นเองมิใช่เป็นวัตถุแห่งการชักฟอกหรือเป็นกรรมในคดี¹¹ ต่อมาเมื่อผู้ต้องหาถูกฟ้องต่อศาลก็จะมีสถานะเป็น “จำเลย” ในคดี ถึงกระนั้นสิทธิในการพบและปรึกษาทนายความเป็นการเฉพาะตัวก็ยังคงเป็นสิทธิที่ได้รับการรับรองไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 8 เช่นกัน สิทธิของจำเลยมีหลักการที่สำคัญดังต่อไปนี้

(1) สิทธิได้รับการพิจารณาคดีด้วยความรวดเร็ว ต่อเนื่อง และเป็นธรรม

(2) สิทธิแต่งตั้งทนายความแตกต่างในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง หรือพิจารณาในศาลชั้นต้น ตลอดจนชั้นศาลอุทธรณ์และศาลฎีกา

(3) สิทธิปรึกษาทนายความหรือผู้ซึ่งจะเป็นทนายความเป็นการเฉพาะตัว

(4) สิทธิตรวจดูสิ่งที่ยื่นเป็นพยานหลักฐานและคัดสำเนาหรือถ่ายรูปสิ่งนั้น ๆ

(5) สิทธิตรวจดูสำนวนการไต่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาของศาล และคัดสำเนาหรือขอรับสำเนารับรองว่าถูกต้องโดยเสียค่าธรรมเนียม เว้นแต่ศาลจะมีคำสั่งให้ยกเว้นค่าธรรมเนียม

(6) สิทธิตรวจหรือคัดสำเนาคำให้การของตนในชั้นสอบสวนหรือเอกสารประกอบคำให้การของตน

2.3 สิทธิที่จะปรึกษาทนายความเป็นการเฉพาะตัว

สิทธิในทางกระทำ (active right) ที่สำคัญประการหนึ่งของผู้ต้องหาหรือจำเลยคือ สิทธิในการมีทนายความ (right to counsel) หมายถึง สิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลย

¹⁰ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับอ้างอิง), พิมพ์ครั้งที่ 20 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2563), หน้า 65-66.

¹¹ คณิต ฒ นคร, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, หน้า 135.

ในคดีอาญาที่จะมีทนายความช่วยเหลือในการต่อสู้คดี¹² เป็นสิทธิที่ได้รับการรับรองตามกฎหมายตั้งแต่กระบวนการในชั้นสอบสวนจนกระทั่งศาลพิพากษาคัดสินคดี โดยได้รับการรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 241 วรรคสอง¹³ จนถึงรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน¹⁴ เนื่องจากทนายความเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในกระบวนการดำเนินคดีอาญาในฐานะที่เป็นผู้พิทักษ์สิทธิของผู้ต้องหาและจำเลย¹⁵ อันจะเป็นหลักประกันว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยจะมีบุคคลคอยช่วยเหลือและพิทักษ์สิทธิตามกฎหมายให้สามารถต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ นอกจากนี้เมื่อบุคคลใดถูกกล่าวหาว่าได้กระทำความผิดหรือถูกฟ้องต่อศาลเป็นจำเลยก็ย่อมมีความทุกข์ใจและต้องการที่จะพูดคุยกับญาติใกล้ชิดเป็นธรรมดา สิทธิได้รับการเยี่ยมหรือติดต่อญาติจึงเป็นสิทธิในทางกระทำที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่รัฐมีหน้าที่ประกันสิทธิดังกล่าวให้ประชาชนทุกคน “เข้าถึง” กระบวนการยุติธรรมได้โดยสะดวก รวดเร็วและไม่เสียค่าใช้จ่ายสูงเกินสมควรด้วยเช่นกัน¹⁶ อย่างไรก็ตาม สิทธิดังกล่าวอาจถูกจำกัดได้ในบางสถานการณ์ เช่น เพื่อปกป้องผลประโยชน์หรือผลกระทบในด้านสาธารณสุขต่อระบบงานของกระบวนการยุติธรรม¹⁷ เป็นต้น แต่การจำกัดสิทธิเช่นว่านั้นจะต้องได้สัดส่วนและมีเหตุผลเพียงพอกับความจำเป็นเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของรัฐด้วย

¹² Which refers to the right of a criminal defendant to have a lawyer assist in his defense, even if he cannot afford to pay for an attorney [Online], 9 October 2564. Source: https://www.law.cornell.edu/wex/right_to_counsel

¹³ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 241 วรรคสอง

¹⁴ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 มาตรา 68

¹⁵ วรุตม์ ทรงสุจริตกุล, การสละสิทธิในการมีทนายความของผู้ถูกกล่าวหาในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2555), หน้า 13.

¹⁶ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 มาตรา 68

¹⁷ *Johnson-El v. Schoemehl*, 878 F.2d 1043, 1052 (8th Cir. 1989) ซึ่งศาลวินิจิจฉัยไว้ว่า “การจำกัดโอกาสที่จะปรึกษากับทนายความเป็นจำกัดในการปรึกษาหารือกับที่ปรึกษานั้นไม่มีเหตุผลเพียงพอ” และ “ละเมิดหลักกระบวนการที่ถูกต้องตามกฎหมายในการที่เรือนจำจำกัดจำนวนการโทรของนักโทษไปหาทนายความ รวมถึงการนับจำนวนครั้งที่โทรออกแม้จะไม่สามารถติดต่อทนายความได้ก็ตาม” อ้างถึงใน Ian A. Mance, COVID-19 Jail Restrictions and Access to Counsel (2020) *Administration of Justice Bulletin*, p. 2.

สิทธิที่จะปรึกษาทนายความเป็นการเฉพาะตัวที่ได้รับการรับรองไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 7/1 นี้ได้รับการรับรองเป็นครั้งแรกในการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ฉบับที่ 15 ในปี พ.ศ. 2527 มาตรา 7 ทวิ ซึ่งบัญญัติว่า “ผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาที่ถูกควบคุมหรือขังมีสิทธิดังต่อไปนี้ (1) พบและปรึกษาผู้ที่จะเป็นทนาย **สองต่อสอง**” ซึ่งต่อมาเมื่อมีการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ฉบับที่ 22 ในปี พ.ศ. 2547 ที่ใช้มาจนถึงปัจจุบัน ได้เปลี่ยนถ้อยคำจากคำว่า “พบและปรึกษาผู้ที่จะเป็นทนายสองต่อสอง” เป็น “พบและปรึกษาผู้ซึ่งจะเป็นทนาย**ความเป็นการเฉพาะตัว**” ซึ่งศาสตราจารย์บัญญัติ สุขีระ ได้เคยให้ความเห็นในการประชุมคณะกรรมการร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เมื่อวันที่ 11 สิงหาคม 2524¹⁸ ในการแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา 7 ทวิ เพื่อให้ผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาได้รับความคุ้มครองมากยิ่งขึ้นไว้อย่างน่าสนใจว่า

“คำว่า ‘เฉพาะตัว’ หมายถึง จะมีผู้อื่นเข้ามายุ่งเกี่ยวไม่ได้เลย แต่คำว่า ‘สองต่อสอง’ ผู้อื่นยังสามารถมองเห็นหรือควบคุมได้” ดังนั้น คำว่า “เฉพาะตัว” ย่อมมีความหมายว่า สถานที่ที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยพบกับทนายความนั้นจะต้องเป็นส่วนตัวระดับที่จะให้บุคคลภายนอกเข้ามารบกวนแทรกแซงไม่ได้ เพื่อเป็นการคุ้มครองถ้อยคำ (testimony) ของผู้ต้องหาหรือจำเลย¹⁹ ซึ่งหากผู้ต้องหาหรือจำเลยได้พบกับทนายความเป็นการเฉพาะตัวก็ย่อมทำให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีความไว้วางใจและกล้าที่จะเปิดเผยข้อเท็จจริงหรือข้อมูลสำคัญอันมีผลต่อการต่อสู้คดีให้ทนายความได้ทราบ เพื่อให้ทนายความสามารถให้คำปรึกษา แนะนำ วางกลยุทธ์แนวทางในการต่อสู้คดี รวบรวมพยานหลักฐานเพื่อนำสืบต่อศาลเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหาหรือจำเลย

¹⁸ สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, รายงานการประชุมคณะกรรมการร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (11 สิงหาคม 2524) อ้างถึงใน มนตรี เหล่าอำนวยชัย, สิทธิผู้ถูกกล่าวหาในการพบทนายความเป็นการเฉพาะตัว, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ปริทัศน์นวมงคล มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2554), หน้า 130-131.

¹⁹ มนตรี เหล่าอำนวยชัย, สิทธิผู้ถูกกล่าวหาในการพบทนายความเป็นการเฉพาะตัว, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ปริทัศน์นวมงคล มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2554), หน้า 24.

จึงกล่าวได้ว่า การที่ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะปรึกษากับทนายความเป็นการเฉพาะตัวนั้น มีผลโดยตรงต่อสิทธิในการต่อสู้คดีอย่างมีนัยสำคัญ เพราะหากการสื่อสารระหว่างผู้ต้องหาหรือจำเลยกับทนายความไม่เป็นความลับเสียแล้ว สิทธิที่จะปรึกษาทนายความเป็นการเฉพาะตัวย่อมไม่มีความหมายใด²⁰

2.4 สิทธิได้รับการเยี่ยมหรือติดต่อญาติ

สิทธิได้รับการเยี่ยมหรือติดต่อญาติเป็นสิทธิในทางกระทำ (active right) ที่สำคัญอีกประการหนึ่งของผู้ต้องหาหรือจำเลย ในฐานะเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่มนุษย์ทุกคนพึงมีตามหลักสิทธิมนุษยชน สิทธิดังกล่าวได้รับการรับรองไว้ในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 7/1 และในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 หมวด 5 ส่วนที่ 5 การติดต่อผู้ต้องขัง และระเบียบกรมราชทัณฑ์ว่าด้วยการเยี่ยม การติดต่อของบุคคลภายนอกกับผู้ต้องขังและการเข้าดูกิจการหรือติดต่อการทำงานกับเรือนจำ พ.ศ. 2561 ซึ่งกำหนดให้สิทธิได้รับการเยี่ยมหรือติดต่อของผู้ต้องขังเป็นการเยี่ยมแบบผ่านสิ่งกีดขวาง²¹ เช่น ลูกกรง หรือกระจกเงาเพื่อให้พูดถึงกันได้ เป็นต้น สำหรับการเยี่ยมโดยไม่มีสิ่งกีดขวางหรือการเยี่ยมแบบสัมผัสเป็นไปตามนโยบายหรือข้อกำหนดของกรมราชทัณฑ์ตามวาระโอกาสพิเศษ²² เช่น วันพบญาติใกล้ชิด ทั้งนี้ตามหลักเกณฑ์ที่เรือนจำกำหนด²³

2.5 หลักเกณฑ์ในการเยี่ยมและติดต่อของบุคคลภายนอกกับผู้ต้องขัง

หากผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่ได้รับการปล่อยชั่วคราวก็จะต้องถูกควบคุมตัวอยู่ในเรือนจำ เรียกว่า “ผู้ต้องขัง” การที่บุคคลภายนอกไม่ว่าทนายความหรือญาติจะเข้าไปเยี่ยม

²⁰ *United States v. Levy*, 577 F.2d 200, 209 อ้างถึงใน Ian A. Mance, COVID-19 Jail Restrictions and Access to Counsel (2020) The University of North Carolina at Chapel Hill [Online], 9 October 2021. Source: <https://www.sog.unc.edu/publications/bulletins/covid-19-jail-restrictions-and-access-counsel>

²¹ ปกป้อง มะลิ, กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษ ศึกษากรณีสิทธิการได้รับการเยี่ยมของผู้ต้องขังเด็ดขาด, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ปริทัศน์มยงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2554), หน้า 320.

²² เรื่องเดียวกัน, หน้า 324.

²³ ดู หลักเกณฑ์การเยี่ยมญาติแบบใกล้ชิดตลอดทั้งปี [ออนไลน์], 9 ตุลาคม 2564. แหล่งที่มา: <http://www.correct.go.th/copkhon/index14.htm>

ผู้ต้องขังที่เรือนจำ (on in-person visitation) ต่อไปนี้จะเรียกว่า “การเยี่ยมผ่านช่องทางปกติ” จะต้องปฏิบัติตามระเบียบกรมราชทัณฑ์ว่าด้วยการเยี่ยม การติดต่อของบุคคลภายนอกกับผู้ต้องขังและการเข้าดูกิจการหรือติดต่อการทำงานกับเรือนจำ พ.ศ. 2561 กล่าวคือ จะต้องได้รับอนุญาตจากผู้บัญชาการเรือนจำหรือผู้ได้รับมอบหมายจากผู้บัญชาการเรือนจำในวันและเวลาตามที่เรือนจำกำหนด²⁴ สำหรับทนายความหรือผู้ซึ่งจะเป็นทนายความก็ถือเป็นบุคคลภายนอกเช่นกัน เมื่อจะไปพบผู้ต้องขังเกี่ยวกับคดีก็ต้องปฏิบัติตามระเบียบกรมราชทัณฑ์ว่าด้วยการเยี่ยมฯ สำหรับห้องที่จัดไว้สำหรับการเยี่ยมนั้นเรือนจำบางแห่งในกรุงเทพมหานครหรือในบางจังหวัด ห้องสำหรับทนายความพบกับผู้ต้องขังจะเป็นห้องเยี่ยมญาติเหมือนเช่นกรณีญาติมาขอพบผู้ต้องขัง ซึ่งจะมีบุคคลภายนอกอื่นที่เข้ามาเยี่ยมผู้ต้องขังปะปนอยู่ด้วย รวมถึงมีผู้ต้องขังอื่นอยู่ปะปนด้วยเช่นกัน²⁵ แต่หากทนายความประสงค์จะพูดคุยกับผู้ต้องขังเป็นการเฉพาะตัวหรือต้องการสงวนข้อความที่พูดกับผู้ต้องขังเป็นความลับจะต้องแจ้งเจ้าพนักงานเรือนจำทราบ โดยกฎหมายกำหนดให้เจ้าพนักงานเรือนจำควบคุมอยู่ในระยะที่ไม่สามารถได้ยินข้อความการสนทนา²⁶

3. มาตรการป้องกันการแพร่ระบาดของโควิด-19 ในเรือนจำเกี่ยวกับการเยี่ยม

นับแต่โลกต้องเผชิญกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019 ซึ่งภายหลังถูกเรียกชื่ออย่างเป็นทางการว่า “โควิด-19 (COVID-19)” ในเมืองอู่ฮั่น มณฑลหูเป่ย์ ประเทศจีน และเริ่มแพร่ระบาดมายังประเทศไทย กรมราชทัณฑ์ได้มีมาตรการป้องกันเฝ้าระวังและควบคุมการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสดังกล่าวในเรือนจำตามมาตรการ “คนในห้ามออก คนนอกห้ามเข้า (Bubble and Seal)”²⁷ มาตั้งแต่ในช่วงระยะแรกที่มีการแพร่ระบาด โดยใน

²⁴ ระเบียบกรมราชทัณฑ์ว่าด้วยการเยี่ยม การติดต่อของบุคคลภายนอกกับผู้ต้องขังและการเข้าดูกิจการหรือติดต่อการทำงานกับเรือนจำ พ.ศ. 2561 (ระเบียบกรมราชทัณฑ์ว่าด้วยการเยี่ยมฯ) ข้อ 6

²⁵ มนตรี เหล่าอำนวยชัย, สิทธิผู้ถูกกล่าวหาในการพบทนายความเป็นการเฉพาะตัว, หน้า 29-30.

²⁶ ระเบียบกรมราชทัณฑ์ว่าด้วยการเยี่ยมฯ ข้อ 18

²⁷ ชนาธิป ไชยเหล็ก, จากโรงงานถึงเรือนจำ: มาตรการ Bubble & Seal คืออะไร จะใช้ได้ผลไหม ใน ‘ราชทัณฑ์คลัสเตอร์’ [ออนไลน์], 9 ตุลาคม 2564. แหล่งที่มา: <https://thestandard.co/bubble-and-seal>

บทความนี้จะกล่าวถึงเฉพาะมาตรการที่เกี่ยวข้องกับการเยี่ยมและติดต่อของบุคคลภายนอกกับผู้ต้องขังเท่านั้น

3.1 มาตรการป้องกันช่วงแรก

เมื่อวันที่ 29 มกราคม 2563 กรมราชทัณฑ์ได้มีมาตรการป้องกัน ฝ้าระวัง และควบคุมการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสดังกล่าวในเรือนจำเพิ่มเติมจากมาตรการที่ใช้ในการป้องกันควบคุมโรคไข้หวัดใหญ่ในเรือนจำ ยกตัวอย่างเช่น มาตรการคัดกรองผู้ต้องขังเข้าใหม่ การแยกจำกัดบริเวณผู้ป่วยและผู้สัมผัสโรคเพื่อการรักษา การจัดหาหน้ากากอนามัยหรือผลิตหน้ากากอนามัยแบบผลิตเองเย็บจากผ้าชนิดที่ได้มาตรฐาน เป็นต้น และมาตรการหนึ่งที่ถูกนำมาใช้เพื่อลดโอกาสและความเสี่ยงในการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสดังกล่าวเข้ามาภายในเรือนจำคือ งดกิจกรรมที่ต้องให้บุคคลภายนอกเข้ามาในเรือนจำ เช่น งดเยี่ยมญาติใกล้ชิด โดยกรมราชทัณฑ์ได้มอบให้อยู่ในดุลพินิจของเรือนจำหรือทัณฑสถานแต่ละแห่งพิจารณา²⁸ กล่าวได้ว่า สิทธิปรึกษาทนายความเป็นการเฉพาะตัวและได้รับการเยี่ยมหรือติดต่อญาติของผู้ต้องหาในช่วงแรกนั้นขึ้นอยู่กับ “ดุลพินิจ” ของเรือนจำหรือทัณฑสถานแต่ละแห่งว่าจะอนุญาตให้เยี่ยมผู้ต้องหาผ่านช่องทางปกติได้หรือไม่²⁹ ตามหนังสือกรมราชทัณฑ์ ด่วนที่สุด ที่ ยธ 0705.3/3025 ลงวันที่ 29 มกราคม 2563 หนังสือกรมราชทัณฑ์ ด่วนที่สุด ที่ ยธ 0705.3/5679 ลงวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2563 และหนังสือกรมราชทัณฑ์ ด่วนที่สุด ที่ ยธ 0705.3/3196 ลงวันที่ 3 มีนาคม 2563 (“หนังสือกรมราชทัณฑ์ฯ รวม 3 ฉบับ”) อีกทั้งมิได้จัดให้เยี่ยมผ่านสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศหรือแอปพลิเคชันอื่นที่เหมาะสมแต่อย่างใด

3.2 มาตรการป้องกันช่วงที่สอง

เมื่อวันที่ 7 เมษายน 2563 กรมราชทัณฑ์ออกหนังสือกรมราชทัณฑ์ ยกเลิก มาตรการตามหนังสือกรมราชทัณฑ์ รวม 3 ฉบับ³⁰ และกำหนดมาตรการใหม่ทั้งในด้านการบริหารจัดการในเรือนจำ ด้านการคัดกรองผู้ต้องขัง เจ้าหน้าที่และบุคคลภายนอก ด้านการจัดหาอุปกรณ์ป้องกันและการใช้อุปกรณ์ เป็นต้น สำหรับมาตรการเกี่ยวกับการเยี่ยมกรมราชทัณฑ์

²⁸ หนังสือกรมราชทัณฑ์ ด่วนที่สุด ที่ ยธ 0705.3/3025 ลงวันที่ 29 มกราคม 2563 ข้อ 4

²⁹ หนังสือกรมราชทัณฑ์ ด่วนที่สุด ที่ ยธ 0705.3/5679 ลงวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2563 และหนังสือกรมราชทัณฑ์ ด่วนที่สุด ที่ ยธ 0705.3/3196 ลงวันที่ 3 มีนาคม 2563

³⁰ หนังสือกรมราชทัณฑ์ ด่วนที่สุด ที่ ยธ 0705.3/10775 ลงวันที่ 7 เมษายน 2563 ข้อ 1

ได้ให้เรือนจำพิจารณาการเยี่ยมผู้ต้องขัง หรือจัดให้มีวิธีการเยี่ยมอย่างเหมาะสม ซึ่งไม่ชัดเจนว่าวิธีการเยี่ยมอย่างเหมาะสมนี้จะหมายถึงความรวมถึงการจัดให้มีการเยี่ยมผ่านสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศหรือแอปพลิเคชันอื่นที่มีความเหมาะสมได้หรือไม่ และเมื่อหนังสือกรมราชทัณฑ์ฉบับดังกล่าวใช้คำว่า “หรือ” เรือนจำแต่ละแห่งย่อมมีดุลพินิจเลือกวิธีการใดวิธีการหนึ่งได้ หากเลือกจะให้งดการเยี่ยมผู้ต้องขังก็ไม่จำเป็นจะต้องจัดให้มีวิธีการเยี่ยมผ่านสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศหรือแอปพลิเคชันอื่นที่เหมาะสมแต่อย่างใดเช่นเดียวกันกับมาตรการป้องกันช่วงแรกในข้อ 3.1

ต่อมาเมื่อสถานการณ์การแพร่ระบาดในสาธารณสุขแห่งสหภาพพม่าซึ่งเป็นประเทศเพื่อนบ้านเข้าสู่ระลอก 2 (Second Wave) ประกอบกับสถานการณ์การแพร่ระบาดทั่วโลกยังไม่เข้าสู่ภาวะปกติ อีกทั้งประเทศไทยพบผู้ป่วยยืนยันสะสมเป็นจำนวนสูงขึ้นเพื่อเป็นการเฝ้าระวัง ป้องกันและควบคุมการติดเชื้อในเรือนจำที่เข้มงวดมากยิ่งขึ้น เมื่อวันที่ 19 ตุลาคม 2563 กรมราชทัณฑ์ได้กำหนดมาตรการใหม่ จากเดิมที่ให้เรือนจำพิจารณาเยี่ยมแก้ไขเป็นให้เรือนจำ “เลื่อนการเยี่ยมญาติใกล้ชิดไปก่อน” จนกว่าสถานการณ์จะคลี่คลาย³¹ เท่ากับว่านับแต่วันที่ 19 ตุลาคม 2563 ญาติไม่สามารถเยี่ยมผู้ต้องขังในเรือนจำผ่านช่องทางปกติได้

มีข้อน่าสังเกตว่า มาตรการป้องกันในช่วงแรกตามข้อ 3.1 และมาตรการป้องกันในช่วงที่สองตามข้อ 3.2 นี้ หากเรือนจำใดใช้ดุลพินิจงดเยี่ยมผู้ต้องขังเด็ดขาดเพื่อการป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 และไม่ได้จัดให้มีวิธีการเยี่ยมอย่างเหมาะสมหรือจัดให้มีการเยี่ยมผ่านสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศหรือแอปพลิเคชันอื่นที่มีความเหมาะสมก็อาจเป็นมาตรการจำกัดสิทธิของผู้ต้องขังที่ “ไม่ได้สัดส่วน” กับความจำเป็นเพื่อปกป้องผลประโยชน์ด้านสาธารณสุขของกรมราชทัณฑ์³² และเป็นการจำกัดสิทธิที่ “เกินสมควร” เนื่องจากสามารถจัดให้มีการเยี่ยมผ่านสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศหรือแอปพลิเคชันอื่นที่มีความเหมาะสมได้เพื่อทดแทนการพบหน้ากันตามช่องทางปกติ (on in-person visitation) เช่น Google Meet, Microsoft Team, Zoom หรือ Cisco Webex เป็นต้น ซึ่งในคดี *Criswell v. Boudreaux* ของศาลแขวงแห่งสหรัฐอเมริกาประจำแขวงตะวันตกแคลิฟอร์เนีย เคย

³¹ หนังสือกรมราชทัณฑ์ ด่วนที่สุด ที่ ยธ 0705.3/30178 ลงวันที่ 19 ตุลาคม 2563 ข้อ 7

³² *Johnson-El v. Schoemehl* อ้างถึงใน Ian A. Mance, *COVID-19 Jail Restrictions and Access to Counsel* (2020) *Administration of Justice Bulletin*, p. 2.

ยอมรับมาตรการบางอย่างที่เข้มงวดของเรือนจำ โดยเฉพาะมาตรการในการระงับสิทธิในการเยี่ยมชั่วคราวในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 เว้นแต่การเยี่ยมทางไกล (the temporary suspension of visitors other than by remote means) อย่างไรก็ตาม ศาลได้มีคำสั่งห้ามมิให้มีการขัดขวางหรือแทรกแซงสิทธิในการเยี่ยมโดยปราศจากเหตุผล³³ นอกจากนี้ในคดี *United States v. Davis* ของศาลแขวงแห่งสหรัฐอเมริกาประจำแมรีแลนด์ ศาลในคดีดังกล่าวยังได้ตั้งข้อสงสัยในประเด็นความเพียงพอของโทรศัพท์และวิดีโอที่ใช้ในการสื่อสารว่าอาจมีไม่เพียงพอ และพบว่าการติดต่อกันทางโทรศัพท์รวมถึงสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศทางเลือกอื่น เช่น Facetime หรือ Zoom ไม่สามารถแทนที่การพบกันแบบตัวต่อตัว (in-person) ระหว่างทนายความและผู้ต้องขังได้อย่างแท้จริง³⁴

3.3 มาตรการป้องกันระหว่างวันที่ 9 ธันวาคม 2563 เป็นต้นไปถึงปัจจุบัน

งดการเยี่ยมญาติช่องทางปกติ โดยจัดให้มีการเยี่ยมผ่านแอปพลิเคชันไลน์ (Line) ทดแทน³⁵ ส่วนการเยี่ยมญาติใกล้ชิดผ่านช่องทางปกติให้เลื่อนออกไปก่อนจนกว่าสถานการณ์การแพร่ระบาดภายในประเทศจะสงบ³⁶ นับเป็นก้าวแรกที่เรือนจำต่าง ๆ ทั่วประเทศสามารถจัดให้มีการเยี่ยมผ่านสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศหรือแอปพลิเคชันอื่นได้ตามนโยบายของกรมราชทัณฑ์ ทั้งนี้ ตามเงื่อนไขและหลักเกณฑ์ที่กรมราชทัณฑ์และเรือนจำแต่ละแห่งกำหนด เช่น เงื่อนไขเกี่ยวกับการลงทะเบียนจองคิวผ่านระบบ QR Code เป็นต้น³⁷

³³ *Criswell v. Boudreaux*, No. 1:20-cv-01048-DAD-SAB, 2020 WL 5235675, at *21-22 อ้างถึงใน Ian A. Mance, *COVID-19 Jail Restrictions and Access to Counsel (2020) Administration of Justice Bulletin*, p. 3.

³⁴ *United States v. Davis*, 449 F. Supp. 3d 532, 541 (D. Md. 2020) อ้างถึงใน Ian A. Mance, *COVID-19 Jail Restrictions and Access to Counsel (2020) The University of North Carolina at Chapel Hill* [Online], 9 October 2021. Source: <https://www.sog.unc.edu/publications/bulletins/covid-19-jail-restrictions-and-access-counsel>

³⁵ หนังสือกรมราชทัณฑ์ ด่วนที่สุด ที่ ยธ 0705.3/35958 ลงวันที่ 9 ธันวาคม 2563 ข้อ 4

³⁶ หนังสือกรมราชทัณฑ์ ด่วนที่สุด ที่ ยธ 0705.3/35958 ลงวันที่ 9 ธันวาคม 2563 ข้อ 5

³⁷ ดู เรือนจำจังหวัดกาญจนบุรี, *เยี่ยมญาติผ่านไลน์* [ออนไลน์], 10 ตุลาคม 2564. แหล่งที่มา: <http://www.correct.go.th/popkanc/> และเยี่ยมญาติผ่านไลน์ เรือนจำจังหวัดแพร่ [ออนไลน์], 10 ตุลาคม 2564. แหล่งที่มา: <https://web.facebook.com/AdminPhraeTelevisit/>

4. ข้อขัดข้องในทางปฏิบัติ

แม้การจัดให้มีระบบการเยี่ยมผ่านแอปพลิเคชันต่าง ๆ เพื่อประกันสิทธิในการปรึกษาทนายความและติดต่อญาติของผู้ต้องขังจะเป็นเรื่องที่ผ่อนปรนได้ในสถานการณ์โรคระบาด³⁸ เนื่องจากการไปพบที่เรือนจำอาจไม่สามารถกระทำได้อีกก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติการเข้าถึงสิทธิดังกล่าวผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์โดยเฉพาะแอปพลิเคชันตามที่กรมราชทัณฑ์กำหนดกลับเป็นไปอย่างลำบาก ผู้ต้องขัง ทนายความ และญาติไม่สามารถ “เข้าถึง” และ “ใช้สิทธิ” ดังกล่าวได้อย่างเต็มภาคภูมิ สะท้อนให้เห็นจากข้อความที่เหล่าญาติของผู้ต้องหาหรือจำเลยที่โพสต์ข้อความผ่านแอปพลิเคชันเฟซบุ๊กของเรือนจำต่าง ๆ ในทำนองว่า “ติดต่อจ้องคิวเยี่ยมเกือบ 7 เดือนแต่ยังไม่ได้รับการตอบกลับ”³⁹ “งดยี่ยมว่ายากแล้วติดต่อขอเยี่ยมออนไลน์ยากกว่า”⁴⁰ หรือ “ยังติดต่อไม่ได้สักทางเลย คนติดท้อ คนรอกก็เครียด”⁴¹ หรือ “ไม่สามารถเพิ่มเป็นเพื่อนได้”⁴² เป็นต้น และสะท้อนให้เห็นในคดีอาญาหลายเรื่องที่ยื่นขอพบเจอได้เล้าต่อไป

คดีอาญาเรื่องหนึ่ง พนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้องจำเลยในข้อหาฉ้อโกงทรัพย์ตามินไว้ในครอบครองเพื่อจำหน่ายและจำหน่ายทรัพย์ตามิน จำเลยให้การรับสารภาพแต่เนื่องจากเป็นคดีที่มีอัตราโทษสูงถึงจำคุกตลอดชีวิต จึงต้องสืบพยานโจทก์ประกอบคำรับสารภาพของจำเลย เนื่องจากจำเลยถูกคุมขังอยู่ที่ทัณฑสถานบำบัดกลางประกอบกับช่วงปลายเดือนกันยายน 2564 สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ยังคงแพร่กระจาย

³⁸ ปกป้อง ศรีสนิท, ‘เรื่องที่ผ่อนปรนได้’ และ ‘เรื่องที่ผ่อนปรนไม่ได้’ ในการดำเนินคดีอาญาช่วงโควิด-19 [ออนไลน์], 9 ตุลาคม 2564. แหล่งที่มา: <https://www.the101.world/french-ordinance-2020-303>

³⁹ งานเยี่ยมญาติ เรือนจำกลางนครราชสีมา [ออนไลน์], 9 ตุลาคม 2564. แหล่งที่มา: https://www.facebook.com/PVSKORAT?_rdc=1&_rdr

⁴⁰ งานเยี่ยมญาติ เรือนจำกลางพิษณุโลก [ออนไลน์], 9 ตุลาคม 2564. แหล่งที่มา: <https://bit.ly/3kQbeY4>

⁴¹ ห้องเยี่ยมญาติ เรือนจำกลางระยอง [ออนไลน์], 9 ตุลาคม 2564. แหล่งที่มา: <https://www.facebook.com/profile.php?id=100012226117364>

⁴² เรือนจำกลางเชียงราย งานเยี่ยมญาติ/เงินฝาก [ออนไลน์], 10 ตุลาคม 2564. แหล่งที่มา: <https://bit.ly/3oLgGwH>

เป็นวงกว้างจึงเปิดตัวจำเลยผ่านการประชุมทางจอภาพในวันนัดสืบพยานโจทก์ประกอบคำรับสารภาพของจำเลยเพื่อให้กระบวนการพิจารณาคดีสามารถดำเนินต่อไปได้ ก่อนเริ่มพิจารณาผู้เขียนได้ทราบจากเจ้าหน้าที่หน้าบัลลังก์ในเบื้องต้นว่า พ่อและน้องสาวของจำเลยขออนุญาตเข้ามานั่งในห้องพิจารณา

“มากันสี่คนนะคะ จะให้เข้าดีไหมคะ ตอนนี้ร่วมอัยการกับทนายจำเลยก็เป็นหกคน”
เจ้าหน้าที่แจ้งด้วยน้ำเสียงกังวลเล็กน้อย

“ไม่เป็นไรเลย เปิดประตูห้องพิจารณาให้ลมโกรกอากาศถ่ายเทก็น่าจะไม่เป็นอะไร”
ผู้เขียนตอบ

“โล่งใจเลยคะ ตอนแรกเกรงว่าท่านจะไม่อนุญาต เห็นเขาบอกว่าไม่ได้เจอลูกมาตั้งแต่ถูกจับแล้วคะ ไปเยี่ยมที่เรือนจำก็ไม่ได้” น้ำเสียงเจ้าหน้าที่คลายความกังวลลง

เมื่อผู้เขียนนั่งอยู่ในห้องพิจารณาสังเกตเห็นว่า มีชายวัยกลางคนหนึ่งคนกับเด็กหญิงสามคนนอกเหนือจากอัยการโจทก์และทนายจำเลยนั่งปะปนอยู่ในห้องพิจารณาด้วยตามที่เจ้าหน้าที่แจ้ง สายตาของคนกลุ่มนั้นคอยชะเง้อจ้องมองจอถ่ายทอดภาพและเสียงแทบไม่ละสายตา หลังการพิจารณาคดีเสร็จสิ้นในช่วงระยะเวลาสั้น ๆ ระหว่างรอเจ้าหน้าที่หน้าบัลลังก์จัดพิมพ์เอกสารต่าง ๆ ผู้เขียนจึงถามญาติจำเลยว่า ด้านหลังนั้นเป็นญาติจำเลยใช่หรือไม่ ชายวัยกลางคนคาดว่าเป็นบิดาจำเลยก็รีบลุกขึ้นยืนและตอบด้วยเสียงค่อย ๆ

“ใช่ครับ ผมเป็นพ่อของเขา ผมก็ไม่ได้เจอลูกผมเลยตั้งแต่ถูกจับมานี้ก็ 5 เดือนกว่าแล้วไปเยี่ยมไม่ได้เลย ข้างหลังนี่ก็น้องสาวครับ คิดถึงพี่มาก”

“ถ้ายังงั้นจะให้คุยกันหน่อยนะ จำเลยได้ยินคุณพ่อไหม วันนี้คุณพ่อกับน้องเราอยู่ในห้องนี้ด้วยนะ เอาเลยศาลอนุญาตให้คุยกันเต็มที่เลยนะ” ผู้เขียนพยักหน้าให้สัญญาณ

“เป็นยังไงบ้าง พ่อคิดถึงแกละ ถ้าไปเยี่ยมได้เมื่อไหร่พ่อจะไปนะ” จำเลยพยักหน้ารับเป็นสัญญาณรับรู้ข้อความของคนเป็นพ่อที่สื่อสารไป “หนูคิดถึง ... พี่นะ ... พี่จะออกมาเมื่อไหร่” “อดทนนะลูก อดทน ...” พ่อพูดไปพลงโอบกอดลูกสาวคนเล็กที่สะอื้นไม่หยุดจนผู้เขียนไม่แน่ใจว่าเสียงสะอื้นร่ำไห้เป็นเสียงของญาติหรือเสียงในใจของคนทั้งห้องพิจารณาคดีกันแน่ นี่ไม่ใช่ครั้งแรกที่ผู้เขียนเห็นคนหลังน้ำตาในห้องพิจารณา แต่ครั้งนี้กลับรู้สึกสงสารจับใจ

ช่วงต้นเดือนตุลาคม 2564 สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ก็ยังไม่สุดุดันนัก กรมราชทัณฑ์และศาลยุติธรรมบางแห่งจึงยังคงใช้มาตรการเปิดตัวจำเลยผ่านการประชุมทางจอภาพในคดีอาญาแทนการเปิดตัวมาที่ศาลเช่นเดียวกันกับคดีอาญาอีกเรื่องนี้

“คดีนี้โจทก์ฟ้องว่าเรามีเมทแอมเฟตามีนหรือยาบ้าไว้ในครอบครองเพื่อจำหน่ายหรือขาย xxxx เม็ดนะ แล้วก็ฟ้องว่าเรามีปืนไม่มีทะเบียนไว้ในครอบครอง” ผู้เขียนอ่านและอธิบายฟ้องให้จำเลยซึ่งมีทนายความฟังแล้วจึงถามคำให้การจำเลยต่อไป

“ปฏิเสธครับผม” จำเลยยื่นกรานเสียงดังฟังชัด

ภายหลังดำเนินกระบวนการพิจารณาตรวจพยานหลักฐานเสร็จสิ้นลงทนายจำเลยก็ค่อย ๆ เขียบเข้ามาแล้วพูดว่า “ขออนุญาตให้แม่จำเลยมานั่งตรงที่นั่งพยานหน่อยได้ไหมครับ แม่จำเลยมาจากต่างจังหวัดอยากจะขอความกรุณาพูดกับจำเลยครับ” “เอาเลย เอาเลยเต็มที่ คุณแม่มาได้เลย” ผู้เขียนอนุญาต หญิงวัยกลางคนยกมือไหว้แล้วข้ามที่กั้นเข้ามาในที่นั่งพยานอย่างรวดเร็ว

“ลูกบ่าว⁴³ ... แม่บอกแล้วใช้ไหมปืนนั้น ...” ไม่ทันที่คนเป็นแม่จะได้พูดต่อให้จบประโยคทนายความจำเลยก็รีบขัดจังหวะทันที

“เดี๋ยวก่อน แม่ไม่เจอกันนานพูดแต่เรื่องดี ๆ ทักทายถามสารทุกข์สุกดิบกันดีกว่านะ คุณแม่” ทนายความร้องเตือน

‘ขึ้นปล่อยให้พูดต่อไปอาจจะเสียรูปคดีเป็นได้ จำเลยเองก็อุตส่าห์ปฏิเสธต่อผู้คดีแล้วเชียว’ ผู้เขียนนึกในใจแล้วเปิดโอกาสให้แม่จำเลยและจำเลยได้พูดคุยกันต่อ แม่ลูกพูดคุยกันสนุกสนานราวกับไม่มีหน้าจอมากันกลาง ผู้เขียนก็พลอยยินดี

คดีที่ผู้เขียนได้เล่าไปข้างต้นเป็นเพียงส่วนหนึ่งของคดีจำนวนหนึ่งที่ทนายความและญาติแสดงความกังวล และขอความเห็นใจต่อศาลให้พวกเขาเหล่านั้นได้มีโอกาสพูดคุยกับจำเลยแม้จะเป็นเพียงช่วงระยะเวลาสั้น ๆ ทั้งนี้มีคดีอีกจำนวนไม่น้อยที่ทนายความและญาติไม่สามารถไปเยี่ยมหรือติดต่อผู้ต้องหาหรือจำเลยที่เรือนจำได้เนื่องด้วยมาตรการและข้อจำกัดในการเยี่ยมที่เข้มงวดของเรือนจำแต่ละแห่ง ทนายความหรือญาติบางส่วนจึงเลือกมารอพบผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ศาลเมื่อมีการเบิกตัวมาศาลแทน ซึ่งการที่ผู้พิพากษาที่นั่งพิจารณาคดีจะเปิดโอกาสให้ทนายความหรือญาติพูดคุยกับจำเลยหรือไม่ก็ขึ้นอยู่กับดุลพินิจของผู้พิพากษาแต่ละคน ที่อาจต้องคำนึงถึงคดีเรื่องอื่นที่รอพิจารณาอยู่ในขณะนั้นด้วย จึงเป็นความไม่แน่นอนว่าหากมารอพบผู้ต้องหาหรือจำเลยที่ศาลจะมีโอกาสได้พูดคุยหรือปรึกษากันหรือไม่

⁴³ คำว่า “ลูกบ่าว” หมายถึง ลูกชาย ในภาษาถิ่นภาคใต้ (ผู้เขียน)

นอกจากนี้ แม้ผู้ต้องหาหรือจำเลยอาจได้รับโอกาสพูดคุยหรือปรึกษากับทนายความหรือญาติผ่านระบบการประชุมจอภาพก็ตาม ในห้องพิจารณาคดีอย่างน้อยต้องมีผู้พิพากษาเจ้าหน้าที่หน้าบัลลังก์รวมถึงอาจมีคู่ความในคดีเรื่องอื่นนั่งปะปนอยู่ด้วย ยิ่งสะท้อนให้เห็นว่าข้อจำกัดในการเยี่ยมผู้ต้องหาหรือจำเลยในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 นี้ทำให้สิทธิที่จะปรึกษาทนายความลดน้อยถอยลงไปและทำให้การสื่อสารที่เป็นความลับหรือการปรึกษากัน “เป็นการเฉพาะตัว” ไม่อาจเกิดขึ้นได้เลย และแม้ผู้พิพากษาจะอนุญาตให้มีการพูดคุยและปรึกษากันโดยผู้พิพากษาเองไม่นั่งอยู่ในห้องพิจารณาคดีก็ตามแต่ในห้องพิจารณาคดีจำเป็นจะต้องมีเจ้าหน้าที่หน้าบัลลังก์หรือเจ้าหน้าที่อื่นอยู่เพื่อควบคุมดูแลความเรียบร้อยในห้องพิจารณาอยู่นั่นเอง ผู้ต้องหาหรือจำเลยเองก็อาจไม่กล้าจะเล่าข้อเท็จจริงโดยละเอียดให้ทนายความฟังเนื่องจากเกรงว่าจะส่งผลเสียต่อรูปคดี ดังนั้น การพูดคุย สื่อสารปรึกษากันเป็นการเฉพาะตัวและเป็นความลับย่อมไม่อาจที่จะเกิดขึ้นได้เลย เมื่อการพูดคุย สื่อสาร ปรึกษากันระหว่างจำเลยกับทนายความไม่เป็นความลับเสียแล้ว สิทธิที่จะปรึกษาทนายความเป็นการเฉพาะตัวย่อมไม่มีความหมายใด⁴⁴ จึงอาจกล่าวได้ว่า การแพร่ระบาดของโควิด-19 ได้แทรกแซงสิทธิที่จะปรึกษาทนายความเป็นการเฉพาะตัว⁴⁵ และสิทธิได้รับการเยี่ยมอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งมีผลโดยตรงต่อสิทธิในการต่อสู้คดีของผู้ต้องหาหรือจำเลย ต่อการพิจารณาคดีของศาลและระบบกระบวนการยุติธรรมในภาพรวม⁴⁶

⁴⁴ *United States v. Levy*, 577 F.2d 200, 209 “...การสื่อสารระหว่างจำเลยกับทนายจะต้องเป็นความลับเพื่อให้สิทธิในการปรึกษาทนายความมีความหมาย” อ้างถึงใน Ian A. Mance, **COVID-19 Jail Restrictions and Access to Counsel (2020) Administration of Justice Bulletin** [Online], 9 October 2021. Source: <https://www.sog.unc.edu/publications/bulletins/covid-19-jail-restrictions-and-access-counsel>

⁴⁵ Ian A. Mance, **COVID-19 Jail Restrictions and Access to Counsel (2020) Administration of Justice Bulletin** [Online], 9 October 2021. Source: <https://www.sog.unc.edu/publications/bulletins/covid-19-jail-restrictions-and-access-counsel>

⁴⁶ *United States v. Davis*, 449 F. Supp. 3d 532, 540–41 (D. Md. 2020) ศาลได้ตั้งข้อสังเกตในคดีดังกล่าวไว้ว่า “การขัดขวางความสัมพันธ์ระหว่างทนายความกับผู้ต้องหาหรือจำเลย อันเนื่องมาจากวิกฤตด้านสาธารณสุขนี้ น่าจะมีผลกระทบในวงกว้างต่อศาลและการบริหารงานยุติธรรม” อ้างถึงใน Ian A. Mance, **COVID-19 Jail Restrictions and Access to Counsel (2020) Administration of Justice Bulletin**, p. 1.

ดังนั้น ข้อบังคับ กฎ ระเบียบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับมาตรการป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโควิด-19 มิใช่เพียงแต่กรมราชทัณฑ์เท่านั้น แต่เป็นภารกิจของหน่วยงานทุกหน่วยในกระบวนการยุติธรรมจะต้องตระหนักและให้ความสำคัญถึงสิทธิอันชอบธรรมของผู้ต้องหาหรือจำเลย รวมถึงวิธีการให้ผู้นั้นสามารถ “เข้าถึง” และ “ใช้” สิทธิดังกล่าวได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยมิอาจละเลยได้

รายการอ้างอิง

- คณิต ณ นคร, **กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา**, พิมพ์ครั้งที่ 7 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2549).
- งานเยี่ยมญาติ เรือนจำกลางนครราชสีมา [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.facebook.com/PVSKORAT?_rdc=1&_rdr
- งานเยี่ยมญาติ เรือนจำกลางพิษณุโลก [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://bit.ly/3kQbeY4>
- จรัญ ภักดีธนากุล, **การช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ผู้ต้องหาและจำเลย: การสร้างความเสมอภาคและความยุติธรรมในระบบการดำเนินคดีอาญาของไทย**, (เสวนา, เนติบัณฑิตยสภา ร่วมกับกระทรวงยุติธรรม และโครงการพัฒนาระบบกฎหมายไทย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 9 มกราคม 2546).
- ชนาธิป ไชยเหล็ก, **จากโรงงานถึงเรือนจำ: มาตรการ Bubble & Seal คืออะไร จะใช้ได้ผลไหมใน ‘ราชทัณฑ์คลัสเตอร์’** [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://thestandard.co/bubble-and-seal>
- ชีพ จุลมนต์, **สิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา: กรณีสิทธิของผู้ต้องหาและจำเลยในการได้รับความช่วยเหลือจากรัฐโดยการจัดหาทนายความช่วยเหลือทางคดี**, (เอกสารวิชาการส่วนบุคคล หลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย วิทยาลัยรัฐธรรมนุญ สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, 2556).
- ปกป้อง มะลิ, **กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษ ศึกษากรณีสิทธิการได้รับการเยี่ยมของผู้ต้องขังเด็ดขาด**, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ ปรีดีพนมยงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์, 2554).
- ปกป้อง ศรีสนิท, **‘เรื่องที่ผ่อนปรนได้’ และ ‘เรื่องที่ผ่อนปรนไม่ได้’ ในการดำเนินคดีอาญาช่วงโควิด-19** [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.the101.world/french-ordinance-2020-303>
- มนต์รี เหล่าอำนวยชัย, **สิทธิผู้ถูกกล่าวหาในการพบทนายความเป็นการเฉพาะตัว**, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ ปรีดีพนมยงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์, 2554).

- เรือนจำกลางเชียงราย งานเยี่ยมญาติ/เงินฝาก [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://bit.ly/3oLgGwH>

- เรือนจำจังหวัดกาญจนบุรี, **เยี่ยมญาติผ่านไลน์** [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.correct.go.th/popkanc/> และเยี่ยมญาติผ่านไลน์ เรือนจำจังหวัดแพร่ [ออนไลน์], 10 ตุลาคม 2564. แหล่งที่มา: <https://web.facebook.com/AdminPhraeTelevisit/>

- วรุตม์ ทรงสุจริตกุล, **การละสิทธิในการมีทนายความของผู้ถูกกล่าวหาในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา**, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2555).

- สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, **ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับอ้างอิง)**, พิมพ์ครั้งที่ 20 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2563).

- **หลักเกณฑ์การเยี่ยมญาติแบบใกล้ชิดตลอดทั้งปี** [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.correct.go.th/copkhon/index14.htm>

- ห้องเยี่ยมญาติ เรือนจำกลางระยอง [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.facebook.com/profile.php?id=100012226117364>

- Ian A. Mance, **COVID-19 Jail Restrictions and Access to Counsel (2020) Administration of Justice Bulletin** [Online], Source: <https://www.sog.unc.edu/publications/bulletins/covid-19-jail-restrictions-and-access-counsel>

- Jonathan Law and Elizabeth A. Martin, **A Dictionary of Law** [Online], Source: <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803095755504>